

УДК 636.22/38

**СТАН ВІВЧАРСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
ТРАНСФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
В УКРАЇНІ**

**Вдовиченко Ю.В. канд с.-г. наук,
Іовенко В.М. доктор с.-г. наук,
Жарук П.Г., канд. с. - г. наук**

Інститут тваринництва степових районів імені М.Ф. Іванова
“Асканія-Нова” – Національний науковий селекційно-генетичний
центр з вівчарства

*Дано характеристику сучасного стану вівчарства та його
племінної бази, викладено результати наукового забезпечення і
пріоритетні напрями розвитку галузі на перспективу.*

Ключові слова: вівчарство, економічний стан, племінна база,
наукове забезпечення, перспективи розвитку

Вівчарство, як галузь тваринництва має підґрунтя на існування завдяки комплексу продукції, яку здатна давати вівця. Окрім продуктів харчування, сировини для медичної і фармакологічної промисловості вівці продукують вовну, альтернативну синтетичним волокнам природну сировину, яка в епоху наростання енергетичного кризи з часом може посісти провідне місце в задоволенні потреб людства.

Стан вівчарської галузі в Україні загальновідомий. Сьогодні кількість овець в Україні становить близько 1107 тис. голів, з них у дрібних господарствах приватного сектору зосереджено 807 тис, або 73%. І протягом тривалого часу його чисельність залишається майже незмінною, що забезпечує лише внутрішні потреби населення регіонів. Тривалий час щорічне виробництво вовни становить 3,2- 4,1 тис. т, баранини - 8-10 тис. т, вихід ягнят, основного резерву формування економічної ефективності, на рівні 67-76 голів на 100 вівцематок. В результаті дефіцит продукції вівчарства до норм МОЗ становить: вовни - 37 баранини – 41 тис. т .

Україна займає 44 місце у світі за щільністю поголів'я (1,53 гол на 100 га території і 2,02 гол на 100 жителів, при світовому показнику відповідно 8,01 та 16,5 голів).

Такий стан вівчарства обумовлений, перш за все, різким зниженням свого часу цін на вовну, що зменшило зацікавленість виробників у її виробництві. Адже весь час галузь, її технологія, економічні важелі, менталітет працюючих були зорієнтовані на виробництво саме цієї продукції. За різних причин галузь не було спрямовано на більш ефективний шлях розвитку і в результаті рівень її збитковості в останні роки становить: вовни 73-81%, при собівартість у с.-г. підприємствах від 14 до 24 грн, і ціні реалізації – 3,5-6,5 грн за кілограм; баранини – 32-57% при сьогоднішній собівартості 22 грн, і ціні реалізації – 14-15 грн за кілограм.

Основною зоною розведення овець є південний регіон України де зосереджено 829,0 тис. овець, або 75,0 %. В західному регіоні розміщено 187,0 тис., у північному – 91,0 тис. Слід зазначити, що за 15-ти річний період, коли тривав процес зменшення поголів'я, в різних регіонах він відбувалося неоднаково. Найбільше скорочення спостерігалось у північних та західних областях.

Галузь представлена генетичним різноманіттям семи основних вітчизняних порід та 16 внутрішньопородних типів: найчисельніша порода – цигайська – 610,8 тис, асканійська м'ясо-вовнова з кросбредною вовною – 91,2 тис, асканійська тонкорунна – 107,3 тис. прекос – 99,7 тис, українська гірськокарпатська – 105,6 тис, смушкові – 18,3 тис, в т.ч. - асканійська каракульська порода овець – 16,3 тис, інші породи – 4,5 тис, в т.ч. вівці м'ясних порід - олібс, тексель, шароле – 0,2 тис.

Племінна база вітчизняного вівчарства налічує 85 племінних господарств з загальним поголів'ям 69,6 тис, в т.ч. 46,0 тис. вівцематок. В числі племінних господарств 25 племзаводів (37,7,0 тис. голів в т.ч. 24,1 тис. вівцематок) і 60 племрепродукторів – (32,0 тис. гол. в т.ч. 22,0 тис. вівцематок).

В структурі поголів'я племінні вівці становлять близько 6,3 %, що є, з одного боку, недостатнім для розширеного відтворення поголів'я, з іншого, через фінансову неспроможність споживачів не використовується наявний потенціал племінних господарств. Так, за 2007-2009 рр. племінними господарствами реалізовано 1,6 тис. баранів, при науково обґрунтованій нормі 4,0-4,5 тис. щорічно. Наявні сьогодні генофонди порід овець в Україні за якістю генетично-обумовленої продукції здатні задовольнити вимоги не тільки внутрішнього, але й зарубіжного ринку.

Інститутом тваринництва «Асканія-Нова» свого часу внесено до Уряду ряд пропозицій щодо збереження та державної підтримки галузі вівчарства, на основі яких прийнято чотири Постанови Кабінету Міністрів України № 2058 (1998), № 2255 (1999), № 1427 (2000), № 1760 (2002). Завдяки цим постановам галузі надано фінансову підтримку, яка деякою мірою призупинила темпи

скорочення поголів'я та зменшення виробництва продукції.

Але, як свідчить практика, підтримка надавалася у неповному обсязі, тому вівчарство й надалі залишається в критичному стані.

Заради об'єктивності слід відзначити, що світове вівчарство теж зазнало суттєвих втрат. За період 1990-2010 рр. поголів'я овець зменшилося майже на 190 млн. (на 16%) і стабілізувалося на рівні 1 млрд. голів.

Науковий супровід галузі сьогодні здійснюють 77 науковців 8-ми наукових установ.

За останні роки створено і апробовано дві породи овець:

- асканійську м'ясо-вовнову з п'ятьма.

- асканійську каракульську з трьома зональними типами;

Високопродуктивні заводські типи, лінії і стада в асканійській тонкорунній, цигайській, прекос, гірськокарпатській породах.

Розроблено:

- систему метрологічного забезпечення оцінки вовнової продуктивності та якості вовни;

- систему відтворення овець;

- систему кормовиробництва з застосування кормових культур-інтродуцентів з дикої флори південного степу України;

- систему повноцінної годівлі овець;

- теоретично обґрунтовано рівень трансформації поживних речовин корму в продукцію овець різних статевих-вікових груп.

Доопрацьовано технологію кріоконсервації сперми баранів-плідників, методику трансплантації ембріонів овець та метод тестування репродуктивного стану вівцематок за цитологією вагінальних мазків.

Розроблено систему оцінки і прогнозу селекційно-генетичних параметрів популяцій овець в середовищі СУД.

- новий алгоритм визначення генетичних параметрів популяцій овець;

- систему управління селекційним процесом засобами інформаційних технологій;

- створюються інформаційні бази даних для основних порід і типів овець.

Впроваджено генетичну експертизу походження овець за генетичними системами маркерних генів.

Створено систему комплексної оцінки генетичної структури популяцій овець різного напрямку продуктивності, яка дозволяє визначити особливості генофонду, оцінити рівень генетичної консолідації і диференціації племінних стад, а також специфіку мікроеволюційних процесів у них.

Удосконалено механізм регулювання економічних взаємовідносин між товаровиробниками і переробниками вівчарської

продукції в ринкових умовах;

Розроблено: 12 національних стандартів на продукцію вівчарства та технологічні процеси її виробництва, які гармонізовані з стандартами ЄС;

- технологічні модулі утримання овець з низьким енергоспоживанням та довготривалого утримання в природних умовах, стриження та первинного оброблення вовни;

- нормативно-методичну базу передреалізаційної сертифікації вовни;

- встановлено закономірності патологічного потоншення вовни у тонкорунних та напівтонкорунних овець.

Розроблено галузеві інструкції та інші матеріали, зокрема:

- концепція розвитку галузі м'ясного вівчарства в Україні;
- положення про контролер-асистентську службу у вівчарстві;
- положення про експерт-бонітерську службу у вівчарстві;
- положення про племінний облік у вівчарстві;
- положення про Державну книгу племінних тварин (овець).

Внесено ряд пропозицій пропозиції до міністерств і відомств України, зокрема:

- про порядок використання коштів держбюджету для підтримки суб'єктів племінної справи у вівчарстві;

- про державне фінансування програми формування галузі м'ясного вівчарства в Україні та створення спеціалізованої м'ясної породи овець;

- до концепції програми інноваційного розвитку агропромислового виробництва АР Крим на період до 2015 року;

- до проекту Державної програми розвитку тваринництва до 2015 року;

- до «Положення про відповідність суб'єктів племінної справи у тваринництві статусу племінного заводу, племрепродуктору»;

- до концепції Загальнодержавної програми селекції у тваринництві до 2020 року;

- про розробку Загальнодержавної програми селекції у тваринництві на період до 2020 року;

- щодо модернізації виробництва продукції вівчарства шляхом створення багатофункціональних технологічних модулів та модулів вівцеферм.

Розроблено галузеві інструкції та інші матеріали, зокрема:

- концепція розвитку галузі м'ясного вівчарства в Україні;
- положення про контролер-асистентську службу у вівчарстві;
- положення про експерт-бонітерську службу у вівчарстві;
- положення про племінний облік у вівчарстві;
- положення про Державну книгу племінних тварин (овець);
- програми селекції овець асканійської м'ясо-вовнової,

асканійської каракульської та цигайської порід до 2015 року;

- програма та методи створення популяції мериносових овець з супертонкою вовною.

Враховуючи сучасний стан галузі вівчарства визначено пріоритетні напрямками наукового забезпечення галузі, це, насамперед:

- створення генотипів м'ясо-вовнового і молочно-смушкового напрямів з високими продуктивними та відтворювальними якостями та пристосованістю до конкретних кліматичних та виробничих умов, а також масивів мериносових овець з надтонкою (19-21 мкм) вовною, конкурентноздатною на світовому ринку;

- збереження генофонду зникаючих та малочисельних порід овець (сокільської, асканійської каракульської, української гірсько-карпатської);

- розробка методології племінної цінності овець різних напрямків продуктивності;

- розробка сучасних промислових технологій утримання і відгодівлі овець для виробництва ягнятини.

Окрім цього, створення в Україні м'ясного вівчарства, зокрема шляхом:

- створення чистопородних стад імпортованих овець та їх акліматизація до умов різних регіонів країни з метою їх використання для промислового схрещування;

- створення нових зональних типів м'ясного напрямку продуктивності із використанням для відтворювального схрещування імпортованих спеціалізованих м'ясних порід;

- вдосконалення існуючих в Україні м'ясо-вовнових порід і типів методом чистопородного розведення.

Цей процес неможливий без здійснення комплексу заходів у різних напрямках діяльності. Основні з них: селекційно-племінна робота; технології виробництва продукції, і, перш за все, кормовиробництво та годівля; наукове забезпечення нових підходів питань їх діагностики, лікування і профілактики захворювань; створення маркетингової інформаційної системи у вівчарстві; вирішення питань стосовно організації на підприємствах України виробництва стригального обладнання, обладнання для доїння овець та кіз, засобів штучного осіменіння вівцематок;

В Україні вже є досвід використання овець м'ясних порід овець, який набуто при створенні м'ясо-вовнового вівчарства (приазовського м'ясо-вовнового типу цигайських овець та асканійської м'ясо-вовнової породи з кросбредною вовною, точніше асканійського типу чорноголових овець). В результаті використання англійських м'ясних овець було виведено внутріпородний тип асканійських чорноголових

овець, які за показниками м'ясної продуктивності не поступаються батьківській породі.

Крім цього в останні роки створено племрепродуктор овець породи олібс, популяцію помісей з ними та баранами породи шароле у Дніпропетровській області, племрепродуктор овець мериноландшафт у Львівській області, помісне стада з олібсами в Херсонській області.

Однак відсутність інфраструктури заготівлі і переробки продукції стримує процес залучення широкого кола виробників до створення експортного потенціалу країни.

Хоча, останнім часом зросла зацікавленість галузю потенційних інвесторів. Так, в Одеській області створено племінний завод асканійської каракульської породи «Бородіно-А», побудовано доїльний зал з одночасним доїнням на 120 овець, у Херсонській області розроблено за участі Інституту проект «Створення комплексного підприємства по розведенню овець і кіз та переробці продукції вівчарства і козівництва ООО «Атагас» загальною чисельністю овець до 300 тис. голів.

На вирішення нагальних проблем вівчарства спрямовані заходи розроблюваної Програми розвитку галузі вівчарства на 2012-2020 рр. За розрахунками, при існуючих цінах і обсягах виробництва продукції її вартість у 2012 не покриває витрати на виробництво на 125 млн. грн, тобто збитковість становить 23%. При умові зростання продуктивності, встановлення паритетних цін на продукцію та державній фінансовій підтримці у розмірі 328 млн. грн до 2015 року галузь може вийти на 3,5% поріг рентабельності, а до 2020 р - на 23,3%.

Але, враховуючи фінансовий стан держави та ефективність підтримки галузі в минулому, необхідно змінити пріоритети її надання. З метою не розпорошення коштів та створення експортного потенціалу продукції в першу чергу потрібно підтримати племінні господарства та сільгосппідприємства, загальна кількість яких хоч і зменшується, але зростає чисельність з поголів'ям від 100 і більше голів.

Загальна сума підтримки сільгосппідприємствам має становити 372 млн. грн. З них на племінне вівчарство 290 млн. грн, що дасть змогу підвищити якісний рівень племінної бази, здешевити продукцію та створити доступ широкого кола товаровиробників до племінних ресурсів

Стимулювання збільшення розміру господарств має стати поштовхом для створення діючого ланцюгу «виробник - переробник – торгівля» і входу галузі в ринок, як ефективної структури.

Спрямованість галузі на пріоритет виробництва баранини потребує зміни структури стада за напрямками продуктивності. Створення масивів овець м'ясного напрямку продуктивності та

збільшення чисельності м'ясо-вовнових овець

З метою стимулювання створення великих виробничих структур необхідне часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції крупних вівчарських ферм, комплексів та відгодівельних майданчиків. Це: 4 комплекси по 10 тис. голів вівцематок – 40 тис. голів; 5 відгодівельних майданчиків по 12 тис. голів - 60 тис. голів; 20 крупних вівчарських ферм на 1,5 тис голів вівцематок кожний – 30 тис голів. Для цієї мети потрібно 435 млн. гривень.

Сьогодні в Україні існують два підприємства з первинної переробки вовни, але є проблеми з переробкою м'яса та овчинної сировини, створення яких потребує інвестицій.

Без державної підтримки в умовах конкуренції на ринку продукції, виробленої в країнах, які надають субсидії своїм виробникам, вітчизняне вівчарство не зможе існувати. Для прикладу, 30 країн-членів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) на підтримку сільського господарства витрачають, за різними оцінками, від 280 до 300 млрд. доларів, в т.ч. на продукцію вівчарства 5,6-6,0 млрд.

Слід зазначити, на ринках ОАЕ та Саудівської Аравії ціна на морожену баранину становить 2,0-2,2 долари США, на охолоджену – 4,0-4,01 і тільки охолоджена баранина з Франції – 9,0 доларів.

Як приклад інтенсивного ведення вівчарства, є Франція, де з 8,0 млн. голів овець 6,2 млн. вівцематки в т.ч. 4,0 млн. м'ясного напрямку продуктивності, виробляється 111 тис. т, або 18 кг м'яса на вівцематку. В грошовому виразі це 1100-1200 грн і при цьому отримують субсидію в розмірі 16 євро на голову і 220 євро на 1 га сільгоспугідь. Слід зазначити, що вартість кормів у Франції і в Україні суттєво не різняться.

Таким чином, галузь вівчарства на сучасному етапі деякою мірою задовольняє потреби населення в продукції в регіонах традиційного розведення овець. Створення експорторієнтованої галузі, на що орієнтують директивні органи країни, потребує зміни структури стада за напрямками продуктивності, формування масивів овець м'ясного напрямку продуктивності та збільшення чисельності м'ясо-вовнових овець, залучення інвестицій і державної підтримки для створення великих підприємств та розвитку інфраструктури заготівлі і переробки продукції.